

VÝCHODNÍ PRAXE POKÁNÍ

Mluvíme-li o východní tradici, zbožnosti, liturgii atd., musíme mít na mysli, že touto tradicí žijí církve pravoslavné, ale i církve východní s Římem sjednocené, u nás řeckokatolíci (přesněji římskokatolíci východního obřadu). Mezi katolíky východního a západního obřadu existuje plné interkomunio, to znamená, že věřící západního obřadu se mohou účastnit na liturgii a přijímat svátosti smíření a eucharistie podle obřadu východního a naopak. Těchto možností není plně využíváno a dosah takového společenství pro duchovní život není doceněn. Následující informace chtějí být cestou k tomu a současně pozváním do nitra východní křesťanské spirituality.

Východní církve (sjednocené i pravoslavné) uznávají sedm svátostí, mezi nimi svátost pokání. Její vznik je biblicky odůvodňován stejně jako na Západě od samého Krista, jenž dal apoštolům svého Ducha (Jan 20,22–23). Vykonavatelem či „ekonomem“ pokání byl biskup, později jím pověření kněží. V určité době (10.–12. stol.) jsou na Východě známy případy, kdy zpovídají zkušení duchovní lidé, ponejvíce mniši. V Rusku se nazývají „starci“; lid v nich rozpoznal charizmatiky a proroky nové doby. Praxe takovýchto zpovědí však byla výjimečná a vždy spojena se zvláštním charizmatem. Východní kanonista Balsamon (12. stol.) jasně rozlišuje mezi službou duchovní rady a mocí odpouštět hříchy, jež je vyhrazena pouze biskupům a kněžím.

Zpověď se nazývá exomologésis, přiznání hříšnosti spojené s rozhřešením. Zpovědník je podle Klementa Alexandrijského „andělem Božím“, „andělem pokání“. Ale především, a to je hlavní důraz východní tradice, je lékařem, jenž léčí nemocné, „Božím terapeutem“. Modlitba před zpovědí říká: „Přišel jsi k lékaři, nevracej se, dokud nebudeš uzdraven“. Koncil v Trullo (692) definuje podstatu zpovědi takto: „Ti, kdo přijali moc svazovat a rozsvazovat, mají se chovat jako pozorní lékaři, hledající vždy zvláštní lék, aby vyhovoval jak kajícímu, tak jeho hříchu“ (kán. 102; Mansi XI, 987). Hřích se vždy zakořeňuje v duši a otravuje vnitřní svět. Je proto třeba chirurgického zákroku, který odřezává od kořene a umožňuje „vyjmout“ hřích. Tímto chirurgickým zákrokem je právě vyznání svědkovi, jenž naslouchá, jenž ruší morbidní opuštěnost, dává příležitost k rozhovoru a může kajícího opět uvést do společenství Těla Kristova. To je nakonec i praxe, kterou oblevila psychoanalýza. Pacient je uveden do rozhovoru, pomáhá se mu, aby překonal svoji neschopnost vést dialog, aby překonal úzkost, která mu zatarasuje cestu k druhým, a aby tak nakonec vstoupil do lidského společenství.

Dialog však ve zpovědi není závěr, vyslovený hřích stále zůstává. Člověk touží z hloubi svého nitra, aby neexistoval. Zde přistupuje svátostná absoluce, která mocí Kristovou hřích ničí a přináší úplné uzdravení. Věřící psychiatři znají dopad tohoto svátostného aktu totálního osvobození a posílají proto pacienty, aby svou léčbu dokončili v církevní „klinice“ milosti. „Stát se svobodným, to znamená zužitkovat svou minulost tak, že pozitivně tvoříme svou přítomnost. Minulost už nemusí být nutnou příčinou našeho nynějšího života. Tak můžeme svobodně tvořit svou situaci“ (P. Evdokimov).

Odpuštění hříchů je věc Kristova. On vzal na sebe hříchy světa, on jediný odpouští.

V pravoslavné tradici není vžitá klasifikace hříchů. Ten, kdo přistupuje ke svátostem, žije z prožitku své hříšnosti. Ještě těsně před přijetím Těla a Krve Páně vyznává v přípravné modlitbě: „Věřím Pane, a vyznávám, že Ty jsi vpravdě Kristus, jenž přišel spasit hříšníky, z nichž první jsem já.“ Celá existence pravoslavného křesťana je prostoupena spiritualitou Ježíšovy modlitby: „Pane Ježíši Kriste, Synu Boží, smiluj se nade mnou hříšným.“ V této modlitbě je stále zpřítomňováno vyznání, ale i odpuštění a z něj pramenící radost a proměna života.

Jak vypadá praxe zpovědi ve východních církvích? Musíme si uvědomit, že jednotlivé církve zachovávají některé své zvláštnosti. A také že se zejména u řeckokatolíků prosazují západní prvky. Ale i v ruské pravoslavné církvi byla zpovědní praxe ovlivněna latinskou tradicí, zvláště prostřednictvím Petra Mogily (17. stol.).

Pravoslavná církev v Československu vydala 1980 nově upravenou „Rukověť posvátných obřadů pravoslavné církve“ (tzv. trebnik). Podle ní začíná zpověď přípravnými modlitbami. Velkou důležitost má modlitba kněze za penitenta: „Pane Ježíši Kriste, Synu Boha živého, Pastýři a Beránku, který snímáš hříchy světa! Ty jsi poslověl dvěma dlužníkům, ty jsi hříšné ženě odpustil! Sám, Vládce, oslab, odpusť a promiň hříchy a přestupky proti zákonu, poklesky úmyslné a neúmyslné, provinění vědomá i nevědomá, jichž se tvoji služebníci dopustili svou neposlušností. Jako lidé tělesní, kteří žijí ve světě, dali se oklamat ďáblem. Vládce dobrý a přelaskavý, ty sám jim uděl rozhřešení a odpuštění ve svém nesmírném milosrdenství, jestliže klesli do hříchu slovem nebo skutkem, vědomě nebo nevědomě. Ó Vládce, lidumilný Pane, vyslyš nás, kteří se modlíme v tvé dobrotě za tyto tvé služebníky (tohoto, tuto...) a nevzpomínej na jejich (jeho, její) prohřešení. Zachraň je před věčným mučením, neboť jsi pln nesmírného milosrdenství. Ty sám jsi řekl, Vládce: Cožkoli byste svázali na zemi, bude svázáno i na nebi, cožkoli byste rozvázali na zemi, bude rozvázáno na nebi. Neboť ty jsi jediný bez hříchu a tobě chválu vzdáváme, Otci i Synu i svatému Duchu, nyní i vždycky až na věky věků. Amen.“ Pak kněz vyzve penitenta, aby se vyznal. Mimo jiné říká: „Neostýchej se a neobávej se, ale bez váhání pověz vše, čeho ses dopustil(a), abys přijal(a) odpuštění od Pána našeho Ježíše Krista. Zde před tebou je jeho svatý obraz, já jsem pouze svědkem, abych svědčil o všem, co sdělíš...“

Pokud je penitent v rozpacích, začne kněz rozhovor o vztahu k Bohu, lásce k bližnímu, o pýše a hříších smyslů, aby mu pomohl ke skutečné komunikaci. Nato kající poklekne a kněz se nad ním modlí: „Hospodine, Bože spásy služebníků! Ty, milostivý, dobrotivý a dlouhoshovívavý, cítíš lítost nad naší zlobou a nechceš smrti hříšníka, ale aby se obrátil a byl živ. Sám i nyní, Vládce, smiluj se nad svým služebníkem (svou služebnicí) N. N. a dej mu (jí) pravé pokání, odpuštění a prominutí hříchů úmyslných i neúmyslných. Smiř ho (ji) a sjednot' se svou svatou církví v Kristu Ježíši, našem Pánu, s nímž tobě náleží moc a velkolepost, nyní i vždycky, až na věky věků. Amen.“

Hned nato následuje rozhřešení. Kněz kajícíkovi položí na hlavu epitrachil (štólu) a modlí se: „Pán a Bůh náš, Ježíš Kristus, milostí a dobrotivostí své lidumilnosti nechť ti odpustí bratře (sestro) N. N. všechny tvé hříchy, a já, nehodný kněz, jeho mocí, kterou mi udělil, odpouštím a rozhřešuji tě ode všech tvých hříchů – (žehná penitenta na hlavě) ve jménu Otce i Syna i svatého Ducha. Amen.“

Zpovědník potom kajícíkovi podle velikosti jeho hříchu doporučí duchovní lék, zpravidla čtení kajících modliteb a kánonů. Tato část (tzv. epitimie) nemá význam trestu, ale aplikace duchovního léku. Právní moment „dostiučinění“ v pravoslaví není. Svátost pokání léčí lidské srdce, restauruje v člověku Boží obraz, zapojuje kajícíka do společenství Božího lidu, láme satanskou samotu a umožňuje komunikaci mezi člověkem a Bohem i mezi lidmi navzájem. Tak je svátost pokání ve východní tradici integrální součástí celého lidského života, je účinným lékem, jenž slouží ke spáse.

– k –